

TAGE KAARSTED: Regeringskrisen 1957. Trekantregeringens tilblivelse. En studie i regeringsdannelsens proces. Udgivet af Institut for presseforskning og samtidshistorie. Universitetsforlaget i Aarhus, 1964. 194 s. Ill. 23 kr.

Med Erik Rasmussens studie fra 1957 over statslånskrisen i 1919 påbegyndtes en egentlig udforskning af parlamentarismens historie i Danmark. Tage Kaarsteds bog om trekantregeringens dannelse viderefører på ypperlig måde de intentioner, som har ligget til grund for Erik Rasmussens studie: at gøre den politiske proces til genstand for udforskning i et begrænset tidsrum, hvor de politiske begivenheder er koncentreret i en kriselignende udvikling. Man ser ansatsen til en række enkeltundersøgelser af de politiske kriser i det parlamentarisk styrede Danmark i det 20. årh. på linie med de tilsvarende svenske studier.

Udgangspunktet for Kaarsted er således – som angivet i bogens undertitel: En studie i regeringsdannelsens proces – at skildre regeringskrisen i 1957 som et eksempel på regeringsdannelsesprocessen i et parlamentarisk styret land (s. 7). De fåtallige generelle betragtninger og konklusioner lader imidlertid ane, at det, der først og fremmest har interesseret forfatteren, har været at fortælle trekantregeringens tilblivelseshistorie. Kaarsted har valgt at lade rekonstruktionsarbejdet med henblik på at få fastlagt det kronologiske forløb være afgørende for dispositionen af studien. Efter en kort og koncis indføring i den parlamentariske udvikling og dens særlige problemstillinger fra 1945 til 1957 følger en gennemgang af valgkampen og valget den 14. maj 1957. Gennem skildringen af de førte forhandlinger om regeringsdannelse med H. C. Hansen som forhandlingsleder, af retsforbundets udspil i retning af en grundskyldsregering og af den efterfølgende benyttelse af dette parti som skræmmebillede, bl. a. i det radikale venstres taktik, som gik ud på for alt i verden at hindre en V-K regering, føres vi frem til den 21. maj tidligt om morgenen, hvor Bertel Dalgaard – efter eget udsagn – udbrøder: »Det går ikke«. Det, der ikke går, er muligheden for en ren venstre-regering. Her afbryder Kaarsted sin kronologiske gennemgang og debatterer i et mere teoretisk præget kapitel problemer som kongemagtens stilling, den parlamentariske praksis og den af partierne benyttede taktik. Tråden tages op igen – og Kaarsted fortsætter med præcist og udtømmende at berette om de første realitetsforhandlinger om dannelsen af en trekantregering. Beretningen går fra tilkaldelsen af Oluf Pedersen fra hans frugtplantage i Holløse til de indledende drøftelser i finansministeriet og frem til den endelige dannelse af ministeriet, hvor samme Oluf Pedersen, nu designeret fiskeriminister, vakte opsigt i pressen ved i sidste øjeblik, med hans eget udtryk, at »sælge Grønland til Socialdemokraterne«.

I de to afsluttende kapitler trækker forfatteren en række hovedtræk frem, præciserer sine teser, gør rede for sit materiale og for de særlige metodiske problemer, som er knyttet til de benyttede fremgangsmåder.

For det trykte materiales vedkommende bygger fremstillingen hovedsagelig på dagspressen og hvad angår den efterfølgende debat om trekantens tilblivelse på Folketingstidende. Det utrykte materiale synes imidlertid nok så væsentligt. Her er indsamlet og gennemgået et omfattende stof. Først og fremmest de tre trekantpartners partiprotokoller for dels folketingsgruppens og dels hovedbestyrelsens forhandlinger. Endvidere er der tale om samtidige breve, notater og dagbøger fra de politiske aktører. Endelig er indsamlet sammenhængende beretninger, som er blevet til på forfatterens initiativ – hvorefter disse er blevet uddybet og eventuelt korrigeret ved interviews.

Kaarsted er sig vanskelighederne ved benyttelsen af beretningerne og de omtalte interviews fuldstændig bevidst. Han anvender en vidneafhørings og verifikationsteknik, som dog ikke udnyttes i højere grad, end at »hvert afsnit af betydning også bygger på samtidigt kildemateriale« (s. 182). Forfatteren er overordentlig omhyggelig i sin kildebenyttelse m.h.t. fremstillingens kendsgerninger og tidsforløb – og samtidig forsigtig med at trække for vidtgående konklusioner i sine klare omend lidt tilfældigt anbragte analyser. Men flere af de analyserende betragtninger lader sig ikke uden videre kontrollere. Man kan få et – ganske givet falsk – indtryk af, at Kaarsted har »løsningen« eller »beviset« i det båndlagte materiale i rigsarkivet. At basere motivanalyser og opstilling af handlingsalternativer bl. a. på grundlag af de nævnte beretninger og interviews, som det enkelte steder synes at være sket, forekommer ikke ganske tilfredsstillende. Virkelig værdifuld synes metoden kun at være der, hvor det drejer sig om at fastslå faktiske begivenheder, at rekonstruere aftaler og samtaler og at genskabe kronologiske forløb.

Et eksempel kan belyse det problematiske ved enkelte af Kaarsteds udsagn. Hvilken baggrund har han f. eks. når han hævder, at »det næppe var gået« (at nå frem til trekantresultatet) uden Viggo Kampmanns indsigt, vilje og evne til at bygge bro mellem de radikale og retsforbundet (s. 156). Eller at Kampmanns motiver for hans bestræbelser ikke blot var ønsket om at bevare socialdemokratiet ved magten, men også at trekantkonstellationen for ham betød »at de progressive kræfter herved ville samles i én blok, de andre i en anden« (s. 156). Som dokumentation for det sidste udsagn opgives Peder Tabors beretning. At Kampmanns indsats skulle være udslagsgivende for forhandlingernes forløb, må ses som en hovedtese, som imidlertid ikke synes overbevisende argumenteret.

Dette problem kan ses i forbindelse med Kaarsteds interessante antagelse, at intet af partierne handlede under tryk fra interesseorganisa-

tioner eller andre pressure groups (s. 178). Partierne har handlet suverænt, naturligvis med stadigt hensyn til de interesser, som hvert parti fandt det rigtigt at varetage. Dette fører over i spørgsmålet om den egentlige politiske beslutningsproces: hvem træffer – og hvorledes træffes afgørelserne? Her bringer Kaarsted meget nyt stof ind og mange værdifulde iagttagelser præsenteres. Han gør gældende, at partilederne ved, hvad de kan få deres gruppe med til, og i hvor høj grad de kan benytte deres autoritet (s. 180). Det er en væsentlig betragtning, men konsekvenserne synes ikke ganske at være draget. Hvornår dækker personen partiet – og partiet personen? Er der forskel på H. C. Hansens rolle som statsminister, som forhandlingsleder, som leder af socialdemokratiet – kan han identificeres som talsmand for en vis fløj i partiet? I forlængelse af debatten om Kampmanns rolle kan man spørge, om han var oppositionel i forhold til H. C. Hansen, når han så tidligt og effektivt trak i retning af trekanten; eller var det blot en rolle, som han – bevidst eller ubevidst – spillede, for at statsministeren kunne stå ubundet?

Kaarsted slutter sin studie med at konstatere, at »i politik indtræffer ofte det uforudsigelige«. Og side 118 skriver han om situationen den 22. maj, at »granskede man hjerter og nyrer hos politikerne – såvel inden som uden for trekanten – må man vist nok sige, at skepsis (over for muligheden for en trekantregering) var den fremherskende følelse«. Den politiske proces fremviser nye uforudsete konstellationer og gør derved beslutningsprocessen vanskeligere og mere kompliceret, idet nye handlingsmønstre dannes og nye handlingsalternativer fremstår. Men Kaarsted understreger kontinuiteten og gør den opfattelse gældende, at skønt trekanten kom bag på offentligheden og flertallet af politikerne, så var den »i mange henseender et produkt af en langsom, forudgående udvikling« (s. 9). Han har utvivlsomt ret i sin antagelse. Men vi får i studien ikke meget at vide om denne udvikling, forstået som en analyse af partiernes grundlæggende interesser, det politiske milieu, partiernes forhold til de politiske omgivelser, deres påvirkningsmuligheder og deres tilbøjelighed til selv at blive påvirket.

Den eneste mere dybtgående teoretiske debat, som Kaarsted indlader sig på, er debatten om kongemagtens funktion og det parlamentariske spils uskrevne love. Ejendommeligt nok har problemstillingerne et mere praktisk juridisk og praktisk politisk udgangspunkt end et egentlig analyserende. Det konstateres, at grundlovens forskrifter ved regeringsdannelser er få og unuancerede, og forfatteren mener, at »de næppe med fordel kan gøres mere detaljerede«, da det i mange situationer kan virke hæmmende på en harmonisk løsning af kriser. Men er en harmonisk løsning af kriser en afgørende målsætning for alle de politiske partier?

Forholder det sig ikke snarere således, at de givne interesseudsættelser mellem de forskellige grupper i samfundet i alle tilfælde bevirker, at de enkelte grupper ønsker sig den størst mulige handlefrihed f. eks. i form af fortolkning af de gældende generelle retningslinier og bestemmelser? At tale om »fordel« må betyde, at der opereres med et parlamentarisk idealsystem. Lignende betragtninger kunne gøres gældende ved Kaarsteds gennemgang af kongemagtens stilling. Kaarsted ligesom går ud fra et givet sæt spilleregler, hvis det parlamentariske system skal kunne fungere uden gnidninger – og hvis monarkiet ikke skal undergrave sin egen stilling (s. 59 og 177). Det fremhæves f. eks. at hvis der skal være nogen mening med, at et parti over for kongen fraråder en bestemt regering, må der være alvor bag. I modsat fald er det manglende loyalitet. Ligeså tales der om nødvendigheden af en høj moral hos politikerne (s. 96) eller en høj politisk kultur (s. 177). Disse antagelser har utvivlsomt deres berettigelse, men forekommer mig at være en tro på visse absolutter i den politiske proces, som synes at indebære, at ingen partier kunne tænke sig i visse situationer at ændre på det givne mønster.

De anførte polemiske betragtninger rokker naturligvis ikke ved det hovedindtryk, som bogen efterlader, at der her er præsteret et stort og centralt arbejde, som på mange måder vil være retningsgivende for lignende senere studier. Kaarsted har skrevet en videnskabelig afhandling, baseret på et overordentligt stort kildemateriale, hvoraf en stor del er fremskaffet ved forfatterens mobilisering af aktørernes erindrede og nedskrevne viden om begivenhederne, et materiale, som behandles og udnyttes med stor dygtighed.

Bogen er klart og koncist formuleret – og er – qua sit dramatiske indhold – spændende læsning. At tale om et afgørende nybrud inden for historieforskningen ville være uberettiget. Forfatteren opfatter sig selv som en traditionelt arbejdende historiker, som starter i et hjørne og arbejder stoffet igennem for derefter at præsentere resultaterne i fremstillende kronologisk form. Det nye er anvendelsen af beretnings- og interviewteknikken, som er baggrunden for en betydelig del af værket indhold og resultater. En nærmere diskussion af de metodiske problemer med inddragelse af den relevante teoretiske litteratur – dels vedrørende interviewteknikken og dels beslutningstilblivelsen – ville utvivlsomt have bidraget til at gøre undersøgelsen mere umiddelbart anvendelig for kommende forskere. Men ikke desto mindre er her fremlagt et historisk materiale og gennemført en analyse af den politiske proces, som vil være af afgørende betydning for den forskning, der beskæftiger sig med Danmarks nyeste historie.

BERTEL HEURLIN